

tar. Proprie leges ipsæ capitula, & singulæ capitulorum ediciones capitularia dicebantur. His capitulis intererat etiam Episcopi, ideoque in iis de rebus quoque ecclesiasticis agebatur. Non omnia tamen capitula legis nomine constituebantur, in quo errat Stephanus Baluzius, qui de cetero hæc capitularia magna doctrina, magnoque studio, ac diligentia collegit. Vide Diatribam de Ecclesiast. vit. instituit &c. Romæ editam an. 1478. à V. Cl. Hermanno Dominico Christianopulo sect. 3. §. 38. pag. 46, ubi multa de his capitularibus præclara observantur.

CAPUT IV.

DE JURE NON SCRIPTO.

XLVII. Traditio. XLIX. Utriusque discrimen.
XLVIII. Divina, vel humana. L. Consuetudo.

§. XLVII.

Jus non scriptum traditione comprehenditur, & consuetudine. Traditionis nomine intelligimus mandata, quæ non scripto, sed viva voce populis nuntiata sunt, & Ecclesiæ observata consensu quasi per manus tradita ad nos pervenerunt. Maxima semper in Ecclesia fuit Traditionis auctoritas, & qui eam despiciunt, plectuntur pœna anathematis à Concilio Tridentino (1). Non enim omnes oportuit Ecclesiæ res scripto mandare, satisque fuit, si in pectore Sacerdotum servarentur cum traditione, tum Ecclesiæ usu quotidiano. Hujus disciplinæ causas viri docti copiose, & diligenter explicarunt (2).

(1) Ses. 4.

(2) Egrogie S. Basilii apud Gratian. can. 5. dist. 11. inquit: Dogmatum, et Institutionum, quæ in Ecclesia servata sunt, alia quidem habemus ex doctrina, quæ litteris consignata est, et alia vero ex Apostolorum traditione ad nos transmissa in Mysterio recepimus. Quæ utraque eandem vim ad pietatem habent, atque his sane nemo contradixerit, qui vel exigua legum ecclesiasticarum peritia sit præditus. Et paulo post: Non enim iis contenti sumus, quorum Apostolus, et Evangelium mensiq-

nem fecerunt; sed alia quoque eum antea, tum post dicimus, utpote quæ magnum momentum ad ipsum Mysterium habeant doctrina non scripta, sed tradita eruditi. Vid. S. Hieronymum in Dialog. advers. Lucifer. c. 8. tom. 2. col. 180. ed. Vallarsii. S. Augustin. lib. 2. cap. 7. contr. Donat. tom. 9. col. 102. et eont. Julian. Pelag. lib. 5. cap. 23. et 24. tom. 10. col. 640. Melchior. Can. de loc. Theolog. lib. 3. cap. 3. Constant. in præfat. ad epist. Roman. Pontific. par. 2. num. 51. pag. LVI. Pertinet etiam ad traditionis necessitatem ostendam disciplina arcana, quam ab ipsa Christi, & Apostolorum memoria repetit, quamque egregie præter ceteros illustravit Emanuel Schelestratus peculiari dissertatione *De disciplina arcana*.

§. XLVIII. Traditio vel divina, vel humana est. Divina auctorem habet Deum ipsum, humana Ecclesiarum Rectores, hoc est Apostolos, vel eorum successores Episcopos, quibus placuit nonnulla decernere voce, & prædicatione (1). Hinc humana traditio vel Apostolica, vel Ecclesiastica appellatur, prout ab Apostolis, vel ab Episcopis proficiscitur.

(1) Multi sunt, qui Apostolicas traditiones in mere Apostolicas, & Divino-Apostolicas dividendas putant; illas vocant, quæ ab Apostolis, tamquam Ecclesiarum Rectoribus, originem repetunt, hæc contra, quæ à Christo immediate Apostolis, ab his vero Ecclesiæ viva voce datæ sunt, atque ad nos usque transmissæ. Sed hæc divisio naturam, atque originem confundit traditionis cum modo, per quem ea propagatur. Quidquid à Deo procedit divinum est, neque discrimen aliquod inducere potest modus, quo ad nos delatum est, cum ejus originem divinum esse constat. Quare omnis traditio, quam Apostoli Christi ore, aut Spiritu S. dictante acceptam ad nos transierunt ut Christi præcones, & Christi nomine loquentes divina haberi debet. Ac si aliam traditionum divisionem educere velimus ex modo, quo ea propagatur, etiam traditiones Ecclesiasticas Divino-Ecclesiasticas appellabimus, quandoquidem etiam Ecclesia divinas traditiones ad nos transmittit.

§. XLIX. Inter divinas, & humanas traditiones magnum discrimen est. Nam illæ ad catholicum dogma pertinent, vim eandem habent, quam habent Sacræ Scripturæ, observandæ sunt in Ecclesia uni-

versa, quæ illas abrogare non potest, quamquam ejus tantum sit interpretari divinas traditiones, easque ab humanis discernere. Quo fit, ut ea solum divina traditio haberi debeat, quæ talis Ecclesiæ judicio existimatur (1). Contra vero humanæ traditiones Ecclesiæ disciplinam respiciunt, ut mutantur ab Ecclesia, cum id ejus utilitatis, necessitatis ratio postulat (2), denique etsi interdum universales esse possint, pleræque tamen certis continentur regionibus, neque ad totam Ecclesiam pertinent (3).

(1) Cum unitati Religionis in primis obsit doctrinæ christianæ incerta fides, hinc constituenda nobis est auctoritas aliqua, cui discernendis traditionibus sine metu erroris adhaerere possimus. Quæ auctoritas uni Ecclesiæ data est. Quare omnis traditio, quæ hujus judicii caret auctoritate, in pretio haberi non potest, & apposite S. Augustinus in celebri illa de rebaptizandis hæreticis controversia lib. 2. c. 32. *contr. Crescon. T. 9. c. 430. cit. ed. Venet. Non accipio*, inquit, *quod de baptizandis hæreticis, et schismaticis B. Cyprianus sensit, quia hoc Ecclesia non accipit, pro qua B. Cyprianus sanguinem fudit*. Habet autem Ecclesia quosdam canones ad cognoscendam vim, & naturam traditionis, de quibus late disputant Scriptores rerum Theologiarum.

(2) In quo tamen caute semper Ecclesiam rem omnem egisse docet Innocentius in ep. 17. n. 9. *ad Episc. Maced. col. 835. et epist. 25. ad Decret. Episc. Eugub. col. 835. apud Constantium.*

(3) Ita ex gr. non eadem ubique est in pervigiiliis Sanctorum jejunandi ratio. Sed ecclesiasticæ universalis traditionis illustre exemplum est in biduo ante pascha absque divinorum sacramentorum celebratione transigendo, quam in tota Ecclesia semper observatam Innocentius I. in epist. 25. num. 7. *ad Decret. Episc. Eugub. ap. Constantium col. 839. et ap. Gratian. dist. 3. can. 13. de consecr. ex Ecclesiæ institutione ad Apostolorum imitationem educit his verbis: Utique constat Apostolos biduo isto et in marore fuisse, et propter metum Judæorum se occultasse. Quod utique non dubium est, in tantum eos jejunasse biduo memorato, ut traditio Ecclesiæ habeat isto biduo sacramenta penitus non celebrari.* Quomodo autem traditio ab Ecclesia Romana ad alias transire deinceps possit, & vim ubique obligandi consequatur, docet ipse Innocentius *loc. cit. num. 2.*

§. L. Consuetudo jus est inductum moribus ho-

minum, & usu diuturno, quæ vim habet legis, modo honesta sit, laudabilis, ab omnibus diu servata, tacito, aut expresso Pastorum consensu introducta. Ea sæpe recedimus à jure scripto, interdum non recedimus, illam consuetudinem *contra jus*, & hanc *præter jus* appellamus. Utraque consuetudo opus habet frequentia actuum, quibus inducatur (1), voluntate ejus inducendæ in illis, qui eam servare debent (2), consensu Legislatoris, qui novum hoc jus observari consentiat (3), diuturnitate temporis, quod in consuetudine contra jus esse debet annorum quadraginta, decem vero in consuetudine præter jus, quod longum tempus in jure est (4). Cum hæc servata sunt, non modo consuetudo legi vim admittit, sed etiam vim tantam habet, ut ei recentiori lege non derogetur, nisi id nominatim conscriptum, cautumque sit (5). Decreta tamen Concilii Tridentini contraria consuetudine tolli non possunt (6).

(1) Confer Cujac. *observ. lib. 10. cap. 1. tom. 3. col. 525. edit. Mutin. seu Venet.*

(2) *Leg. 35. ff. de legib.* Ceterum jus consuetudinis vim nullam habet, si quid populus agat voluntarie, ac sine animo suscipiendæ obligationis; quemadmodum pii quidam, diuturnique usus jejunandi, aut orandi, cum desit voluntas populi, nullam obligationem inducunt.

(3) *Cap. 18. de preben.*

(4) Confer Interpretes in *Cap. 25. de verb. signific. cap. 7. de offic. Ordin. in 6. et Leg. 2. et 3. C. que sù long. consuet.*

(5) *Cap. 1. de Constit. in 6.* Quare Tridentini Patres in decretis reformationis omnes contrarias consuetudines etiam immemorabiles expresse abrogare voluerunt, parique ratione utantur Legislatores omnes tum profani, tum ecclesiastici, cum novæ constitutiones emittunt.

(6) Pius IV. *Constit. In Principis vob. in Bullar. Magnæ. edit. Rom. tom. 4. par. 2. p. 254.*

40
CAPUT V.

DE ANTIQUIS JURIS CANONICÆ COLLECTIONIBUS.

- LI. Origo collectionum canonicarum.
 LII. Earum ratio.
 LIII. Canones Apostolorum.
 LIV. Collectio lecta in concilio Chalcedonensi.
 LV. Collectio Jo. Scholastici.
 LVI. Ejus Nomocanon, & aliæ Græcorum collectiones.
 LVII. Initium collectionum canonum apud Latinos.
 LVIII. Græcorum Codex latine redditus.
 LIX. Collectio Dionysii Exigui.
 LX. Methodus hujus collectionis.
 LXI. Collectio Hadriana.
 LXII. Collectiones Africanæ, Hispanicæ, Gallicanæ, & Fulgentii Ferrandi.
- LXIII. Collectiones Marciali Bracarenis, & Cresconii.
 LXIV. Collectio Isidori Mercatoris.
 LXV. Capitula falso adscripta Hadriano.
 LXVI. Isidori collectionis auctoritas.
 LXVII. Romæ sero cognita.
 LXVIII. Falsa sunt monumenta ea collectione comprehensa.
 LXIX. Cur ab Isidoro conficta?
 LXX. & LXXI. Tota collectio spectat ad arcendas Episcoporum accusationes.
 LXXII. Canones Pœnitentiales. Collectiones Reginonis, Burchardi, Ivoanis.

§. LI.

Patefactis fontibus Juris Canonici, reliquum est ut videamus, quemadmodum ab iis fontibus deducti sint Canones, atque in unum corpus collecti, ne incerto vagarentur, atque ut omnibus facilius innorescerent. Vix ulla initio novas leges condere opus fuit; sed labentibus annis cum multa quotidie inciderent, quæ regulis indigebant, quibus apte componerentur, oportuit evulgare canones; quod factum ab Ecclesia est non modo Constantino Imperatore, cum quiete, & tranquillitate Ecclesiæ data, sua Christianis libere permissa Religio est, sed etiam cum ipsi ethnicorum jugo premerentur. Hinc aucto

41
in dies Canonum numero, visum est eos ex multis Conciliis collectos in unum corpus conferre, idque primum in Orientali, tum in Occidentali Ecclesia factum est.

§. LII. Variæ variis temporibus prodire hujusmodi canonum collectiones; sed non eadem omnium ratio fuit. Aliæ canones integros, aliæ contractos, quædam solum canones, quædam canones simul & leges habent, atque hæc à Græcis *Nomocanones* appellantur. Quod attinet ad methodum, in antiquioribus servata est ut plurimum ratio temporum, in recentioribus materiarum, scilicet ad certa capita, & titulos relati sunt canones, ut materia ipsa postulare videbatur. Nos primum antiquiores persequemur Juris Canonici collectiones, postea recentiores, quibus hodie in scholis, & in foro utimur, denique explicabimus *jus novum*, quod postremo editum est.

§. LIII. Antiquissima, cujus mentio sit in ecclesiasticis monumentis, est collectio *Canonum Apostolorum*, quos Græci numerant *octoginta quinque*, Latini tantum *quinquaginta* (1). Prodiit hæc collectio una cum *libris octo Apostolicarum Constitutionum* nomine Clementis Romani Pontificis (2), ac fuerunt, qui eas regulas Apostolis tribuendas putarent (3). Sed cum earum nulla sit mentio apud illos, qui tribus prioribus sæculis res Ecclesiæ scriptis illustrarunt (4); cum in iis multa sint, quæ cum Apostolorum ætate componi nulla ratione possunt (5), et quædam etiam, quæ Ecclesiæ doctrinæ adversantur (6); cum demum viri fuerint doctrina, et auctoritate graves, qui eos apocryphos judicarent (7), certum omnibus, exploratumque est, eos Apostolis adscribi non posse (8). Unum autem in corpus collecti videntur III., aut forte etiam IV. Ecclesiæ sæculo potissimum diversis ex synodis, atque ex ea disciplina, et legibus, quibus per tria priora sæcula Orientales Ecclesiæ regebantur (9).

(1) Reverta Dionysius Exiguus tantum quinquaginta retulit Canones Apostolorum, ejusque exemplum sequuti sunt in suis collectionibus Cresconius, Isidorus Mercator, aliique apud Latinos canonum collectores. Quare in concilio Romano, quod habitum est anno 769, Stephano III. Pontifice *act. 4. collect. Labbei tom. 8. col. 485. ed. Venet.* habentur hæc: *non amplius suscipiantur Canonum prolatum per S. Clementem, nisi quinquaginta capita, quæ suscipit Sancta Dei Catholica Romana Ecclesia.* Quod etiam constitutum est *can. 3. dist. 16.* Itaque Viri docti in *can. 2. dist. 16.* legendum esse animadvertunt *quinquaginta*, non *sexaginta*, quæ tamen Decretalis Stephano Pontifici attributa ab Isidoro Mercatore conficta est.

(2) Duas hujus Pontificis epistolas tamquam veras judicat eruditi; altera integra est, alterius vero tantum fragmenta supererunt. Tum illa, tum hæc referuntur à Constantio in *epist. Roman. Pontific. pag. 9. et seq.* Harum epistolarum veritatem late demonstrat Natalis Alexander *histor. eccl. sæc. 1. c. 12. art. 12. tom. 3. pag. 41. ed. Venet. 1776.* Sed libros ocio Apostolicarum Constitutionum, et cetera, quæ Clementi tribuuntur, ejus revera non esse, ostendunt Bellarminus *lib. de Script. Eccl. in Clem. Roman. tom. 7. oper. pag. 23. ed. Venet. 1728.* Baronius *Annal. Ecclesiast. ad an. 32. §. 18. tom. 1. pag. 96. ed. Luc. an. 1738.*, ibique Pagius in *critic. ad an. 100. §. 8. n. 9.* Petronius, *Traité de S. Sacram. lib. 2. du S. Sacrament. de l'Eucharistie cap. 2.*, Petavius *ad Ephyphanium Eposit. Fid. lib. 3. num. 10. pag. 290. ed. Paris. 1622.*, Christianus Lupus *Synod. general. par. 3. in can. 2. Conc. Trullan. tom. 3. pag. 84. ed. Venet. 1724. opp. De Marca Concord. Sacerdot. et Imper. lib. 3. cap. 2.*, Natalis Alexander *Hist. Eccl. sæc. 1. dissert. 19. pag. 189. tom. 3. cit. edit. Venet. in sup. velli.*

(3) Fuit hæc penè recepta Græcorum sententia. Certe Joannes Antiochenus in ea se fuisse opinionem, non obscure declarat epigraphæ ante hos canones descripta: *Sancti Domini discipuli, et Apostoli octoginta à quinque canones Clementis opera ediderunt.* Eadem videtur fuisse sententia Concilii Trullani *can. 2.*, uti ad hunc Canonem animadvertunt Balsamon, et Zonaras *in pand. can. Beveregii pag. 159. Oxonii 1672. tom. 1.* Quin etiam S. Joannes Damascenus *lib. 4. de fid. Orthodox. cap. 17. tom. 1. pag. 284. ed. Lequentii Paris. 1712.* canones Apostolorum inter libros hagiographos Sacræ Scripturæ recensendos putat; quod tamen eum inconsulto fecisse animadvertit Baronius *ad an. 102. n. 16. tom. 2. pag. 18. ed. Lucæ.* Quam Græcorum sententiam aliqui etiam ex Latinis sequuti sunt, ve-

Juli Turrianus *adv. Centur. Magdeb. lib. 1. Panvinius in tab. conc. præmiss. vit. Pontif. Plurimæ.*

(4) Certe Victor Pontifex in controversia de Paschate celebrando contra Asiaticos nusquam meminuit Canonum Apostolorum, neque eos ita memoravit S. Cyprianus, aut Firmilianus, cum adversus Stephanum Pontificem gravis illa de Baptismo hæreticorum controversia ferveret, quamquam omnes horum canonum auctoritate sententiam suam tueri possent. Maximi etiam momenti est silentium Eusebii Casariensis, & S. Hieronymi, qui in conservanda scripturorum Apostolicorum memoria diligentissime versati sunt.

(5) In his canonibus mentio est *Canorum, Leitorum, Hypodiacoconorum*, similiter habetur Parochiarum distributio, annua concilia metropolitana, distinctio bonorum Ecclesiæ à bonis Episcopis, quo referuntur Canones 14. 15. 27. 38. 40. 43. ap. Cotelierum *P. Apost. pag. 443. seq. tom. 1. ed. Amstelodami 1724.* Verum hæc omnia multo post Apostolorum, et S. Clementis ætatem instituta sunt.

(6) Ita Can. 46. et 49. hæreticorum baptismus rejicitur, et can. 50. trina immersio in baptismo necessaria dicitur ad vim sacramenti. Quod utrumque ab Ecclesiæ doctrina alienum est.

(7) Gelasius Pontifex, et Isidorus Hispanicus uterque apud Gratianum *can. 3. dist. 15. et can. 1. dist. 16.* apocryphos vocant canones Apostolorum. Sed illud, quod de his canonibus in Gelasiano decreto est, non Gelasio, sed Hormisdæ Pontifici tribuendum putant Fratres Ballerini in *Append. ad Opera S. Leonis M. 1.3. par. 3. cap. 11. §. 10. pag. CLVIII.* Non enim ante interpretationem Dionysii Exigui Apostolorum canones Latinis cogniti fuisse videntur; cum antiquioris versionis, per quam illi his canonibus uti poterint, nullum uspiam indicium sit.

(8) Vid. Tillemontium in *vit. S. Clem. art. 7. tom. 2. pag. 164. edit. Venet. 1732.* Albaspinum *lib. 1. ottero. 13. pag. 32. ed. Neap. 1770.* Pagium in *crit. Baron. ad an. 102. §. 10. p. 19. t. 2. ed. Luc. Van Espen dissert. in Canon. Apostol., Natal Alexand. Hist. Eccl. tom. 3. sæc. 1. dissert. 18. pag. 179. ed. Venet. an. 1776.* Pet. de Marc. *Concord. Sacerd. et Imper. lib. 3. cap. 2.*, Bevereg. in *Præf. ad suas in hos canones adnotat.*, quæ extant in *fin. tom. 2. Sinodic. sive Pandect. canon. pag. 1. et seq. Oxonii 1672. et in Cod. Canon. Eccl. primitivo. vindic. Cotelierum in Patr. Apostol. tom. 1. pag. 429. ed. Amstelodami 1724.*

(9) Sunt qui II. inævatæ sæculo, sunt etiam qui tantum sæculo V. hos canones collectos putant Bevereg. *loc. cit. et Doujat. prænot. canon. lib. 3. cap. 2.*

§. LIV. Proximum (1) post Canones Apostolorum locum obtinet collectio, cujus in Concilio Chalcedonensi mentio est (2). Non satis exploratum est, quibus canonibus ea collectio constaret, et forte initio tantum comprehendit Canones Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, atque Gangrenses, licet postea canones etiam aliarum Synodorum adjuncti fuerint (3). Nam primum accesserunt canones Antiocheni, tum in aliquo codice Chalcedonenses, et Constantinopolitani, in aliquo Laodicensi, et Constantinopolitani, et Chalcedonenses. Non enim omnium Codicum eadem est ratio, cum non una mens esset eorum, qui additiones illas in primo codice faciabant arbitrio, et voluntate sua (4).

(1) Petrus Pithœus in Synopsi historica eorum, qui canones collegerunt, profert Sabinium Heracleæ in Thracia Episcopum, quem Socrates lib. 1. cap. 8. pag. 21. ed. Valesii *Canisabrigis an. 1720. testatur diversarum synodorum acta, unum in corpus collegisse*. Sed hic, teste ipso Socrate loc. cit. *Macedonianæ sectæ Episcopus non canones catholicorum conciliorum, sed hæreticorum synodos, eaque collegit monumenta, quæ suo magis placebant ingenio, quædam inmutans, et quædam prætermittens, ut cuncta ad suum institutum, sensumque pertraheret*. Nam et convellendæ Nicæne fidei causa ejus concilii antistes tamquam imperitos deridebat. Quare hæc Sabini collectio inter codices sacrorum canonum, de quibus agimus, locum habere non potest. Christophorus Justellus *Codicem Canonum Ecclesie universæ*, quem Parisiis edidit an. 1610., illum esse putat antiquum codicem, cujus in Chalcedonensi Concilio fit mentio, et quo ante ipsum Concilium tum Orientalis, tum Occidentalis Ecclesia utebatur Verum illam *Codici Canonum Ecclesie universæ* inscriptionem uti nimis speciosam improbant Fr. Flores in *dissert. de orig. art. et avtor. Jur. Canon. pag. 27. tom. 1. ed. Norimbergæ 1756.*, et Petrus Constantius in *pref. ad epist. Rom. Pontif. §. 1. num. 53. et seq. pag. LVIII.*; neque hæc collectio, uti est à Justello edita, in ullo antiquo codice reperitur, sed eam ipse ex pluribus collectionibus suo arbitrio composuit. Extat hic Justelli Codex in *Biblio. Jur. Canon. Guillelmi Voelli; et Henrici Justelli t. 1. pag. 29. ed. Paris. an. 1661.*, atque hi in præfatione Bibliothecæ

præfixa Christophorum defendunt, quod amplius illum suæ collectioni titulum adiecit.

(2) In quibusdam Chalcedonensi Concilii actionibus non solum codicis canonum expressa fit mentio, sed etiam aliqui ex eo codice canones recitantur, et quidam etiam distincto numeris, qui perpetuam ostendunt numerorum seriem, quæ nonnisi in canonum collectionem quadrare potest. Quod videri potest *act. 4. act. 11. et in actione de Caroso et Dorotheo apud Labbeum tom. 4. Concil. col. 1418. 1427. 1610. ed. Venet.*

(3) Hæc quidem, meo judicio, probabilior sententia est, quam late demonstrant Fratres Ballerini in *appendic. ad oper. S. Leonis M. tom. 3. par. 1. cap. 2. num. 5. et seq. pag. XIII. et seq.* Vulgata tamen opinio est, quam ipsi Ballerini refellunt, quod antiquissima hæc collectio, cujus in Chalcedonensi Concilio mentio est, contineret canones XX. Nicænos, XXIV. Ancyranos, XIV. Neocæsarienses, XX. Gangrenses, XXIV. Antiochenos, LIX. Laodicensos, et Constantinopolitanos III. Verum ea collectio non alios initio comprehendisse videtur canones, quam Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses; canones autem reliquarum Synodorum deinceps additi videntur.

(4) Quod cum retineatur, facile componi poterunt dissidia, quæ inter eruditos sunt, de antiquissimo Græcorum Codice, quem Chalcedonense Concilium memorat. Nam quidam codices majorem, et quidam minorem habent numerum canonum; atque omnes ex hac codicum multitudine, et varietate eruditorum controversiæ exoriuntur. Ego codice in Concilio Chalcedonensi lecto tantum comprehensos arbitror canones quatuor conciliorum, quorum paulo ante facta mentio est. Sed plures deinde huic codici factæ sunt accessiones, æque dissimiles, uti ferebat ingenium, ac studium eorum, à quibus hujusmodi accessiones fiebant. Inde orta est illa codicum diversitas, unde tot inter eruditos turbæ exortæ sunt.

§. LV. Medio sexto sæculo additi sunt canones Ephesini; ac denique Joannes cognomento *Ecbo-lasticus*, quod esset ex schola, sive ordine Advocatorum, Presbyter primum Antiochenus, deinde Justiniano Imperatore Patriarcha Constantinopolitanus novam canonum collectionem tributam in titulos quinquaginta adornavit. Continet hæc collectio Apostolorum canones LXXXV., Nicænos XX., Ancyranos XXV., Neocæsarienses XIV., Sardicen-

ses XXI., Gangrenses XX., Antiochenes XXV., Laodiceos LIX., Constantinopolitanos VI., Ephesinos VIII. (1), Chalcedonenses XXVII., denique canones eductos ex epistolis S. Basilii LXVIII. Postremos hos canones ab aliis omissos primus Joannes in sua collectione descripsit, reliquos omnes ex antiquioribus arripuit (2).

(1) Joannes Scholasticus in præfatione describens ordinem canonum in suo codice exhibitum numerat canones Ephesinos VII., sed tamen in corpore operis *tit. 1.* etiam octavum laudat.

(2) Quod discrete testatur ipse Joannes in præfatione sua collectionis, quæ est apud Voellum, et Justellum *Bibl. Jur. Canon. vet. tom. 2. pag. 499. et seq.* Quare vehementer errat Christophorus Justellus, qui primum Sardicenses canones Græco Codici Joannem Scholasticum addidisse arbitratur. Certo quidem statui non potest, num Sardicenses canones habuerit antiquissimus ille codex, qui continenti serie numerorum in Concilio Chalcedonensi lectus fuit; sed tamen dubitari non potest: quin aliis quibusdam Codicibus etiam Sardicenses canones comprehenderentur, quod late ostendunt Fratres Ballerini *loc. cit. part. 1. cap. 6. pag. XXXIV. et seq.*

§. LVI. Edidit ipse Joannes etiam *Nomocanonem* (1), divisum item in titulos quinquaginta, ac per materias distinctum, iisque adiecit leges eductas præsertim ex Codice, et Novellis Justiniani. Novas quoque additiones accepit Græcorum codex, cum Trullana, aut Quinisepta Synodus habita est (2); neque suus apud Græcos honos defuit collectionibus Photii, qui Græcorum schismatis vel auctor, vel certe pars magna fuit, Simeonis Logothetæ, Alexi Aristini, Arsenii, Harmanopoli, de quibus omnibus singillatim dicere longum est, ac non necessarium (3).

(1) *Nomocanonis* nomine hæc collectio appellatur, quoniam continet legum cum canonibus collationem. Harum igitur collectionem, quæ ex legum, & canonum mixtura *Nomocano-*

nis appellata sunt, quæque apud Græcos plures numeratur originem ab Joanne Scholastico repetit Fr. Florens *loc. cit. pag. 30.* Hic etiam Joannis Scholastici *Nomocanon* est apud Voellum, & Justellum *Biblioth. Jur. canon. tom. 2. pag. 603. & seq.*

(2) Synodus hæc, quæ Latinis conciliabulum est, Trullæna appellatur, quod habita fuit in Trullo pallatii Constantinopolitani; dicitur autem Quinisepta, quod ejus Præsules editis de disciplina canonibus videri vellent suppluisse illud, quod V. & VI. generales Synodi non præterierant. Romana Ecclesia eos tantum probavit hujus Concilii canones, qui nihil haberent, quod superioribus synodis, probatisque moribus adversaretur, sicuti Humbertus Cardinalis Episcopus Silvæ candidæ, Leonis IX. Legatus apud Græcos declaravit. Integram hanc Græcam collectionem cum schollis Zonaræ, & Balsamonis hominum schismaticorum Oronii edidit Guillelmus Beveregius an. 1672.

(3) De his omnibus collectionibus agunt Joannes Doulat *granot. canon. lib. 3. cap. 6. et seq.*, et Joseph Anton. Brunus *Introduzione alla Giurisprudenza Canonica part. 4. cap. 1. §. 3. et seq.*; & hæc quoque descriptæ sunt à Justello & Voello *Biblioth. canon. tom. 2. pag. 673. et seq.*

§. LVII. Serius in Latina Ecclesia canonum collectiones adhiberi cœperunt. Ea enim ante Nicænam Synodum non aliis usa videtur regulis, quam Sacris Scripturis, & Traditione; ita ut tota fere disciplina moribus, & consuetudine magis, quam jure scripto plerisque in rebus regeretur. Sed post habitam Nicænam Synodum ejus canones latine redditi sunt, atque iis Latina Ecclesia uti cœpit una cum Sardicensibus (1).

(1) Insignis est locus Innocentii I. in *epist. 7. ad Cler. et Popul. Constantinopolitanum* ap. Constantium *epist. Roman. Pontif. tom. 1. col. 799.* ubi inquit: *quod autem ad canonum observationem attinet, solis illis parendum esse dicimus, qui Nicææ definiti sunt; quos solos sectari, et agnoscere debet Ecclesia Catholica.* Ipse Innocentius in *epist. 5. ad Theophilum Alexandrin.* apud eundem Constantium col. 766. habet hæc: *Tu igitur, si judicio confidit, siste te ad synodum, quæ se eundem Christum fuerit, et ibi expositis criminationibus sub testibus Nicæni Concilii canonibus (alium enim canonem Ro-*

manu non admittit Ecclesia) securitatem habeis contradictionis expectari. Cum Nicænos canones Innocentius memoratis intelligit etiam Sardicenses, quoniam hoc concilium tamquam Nicæni appendix habebatur. Locus hic Innocentij satis evidenter ostendit, usque ad eam ætatem Romanam Ecclesiam Nicænos tantum canones agnovisse; non defuerunt tamen, qui ea verba aliter intelligenda esse putarunt, sed eos late refellunt Fratres Ballerini *loc. cit. cap. 1. §. 1. et 2. pag. Ll. et seq.*

§. LVIII. Temporum autem cursu evenit, ut Græcorum codex privato studio latine redderetur; ac duæ præsertim ante Dionysium sunt hujusmodi antiquæ versiones totius Græci Codicis canonum, altera, quæ *Isidoriana*, altera, quæ *Prisca* appellatur. Illa forte est antiquior, fuitque vulgata ex collectione Isidori, à quo nomen accepit; Isidorus autem eam ex antiquiori Hispanica collectione transcripsit. Continet canones Nicænos, Anquiritanos, Neocæsarienses, Gangrenses, Sardicenses, Antiochenos, Laodicenos, Constantinopolitanos, & Chalcedonenses. Initio fortasse non omnes hos canones comprehendebat, sed novas recentiori ætate aliorum canonum accessiones accepit. *Prisca* Græcorum canonum versio paulo minus antiqua videtur, eaque complectitur canones Ancyranos, Neocæsarienses, Nicænos, Sardicenses, Gangrenses, Antiochenos, Chalcedonenses, Constantinopolitanos (1).

(1) *Prisca* Græcorum canonum Latina interpretatio ea solet appellari, quam ex antiquo MS. Codice vulgavit Henricus Justellus, & Guillelmus Voellus in *Biblioth. jur. canon. tom. 1. pag. 277. Paris 1661.* Eam diligentius cognitam, & emendatam iterum ediderunt Fratres Ballerini in *append. ad oper. S. Leonis M. tom. 3. col. 481 et seq.* Sunt hæc, *Isidoriana* nimirum, & *Prisca*, celeberrimos Græcorum canonum Latinæ versiones, quæ ante Dionysium in manibus hominum versabantur; sed tamen dubitari non potest, quin alias quoque collectiones Latini habuerint, quæ tamen omnes privato studio perfectæ sunt. Earum quædam, præter Orientalium Ecclesiarum canones, etiam Africanos, & quasdam etiam Summorum Pontificum decretales

comprehendebant. Nam ante ceteros Occidentales Afri primum collegisse videntur canones suos, qui ita celebres fuerunt, ut è Latinis codicibus græce translati in Græcias etiam collectiones migraverint. His igitur canonibus locupletatas, auctasque fuisse constat aliquas Latinorum collectiones, & aliis etiam Romanorum Pontificum decretales accesserunt. Non enim iis assentior, qui Dionysium primum fuisse putant, qui illas decretales collegerit. Fuit is quidem primus, qui decretales à canonicis conciliorum discrevit, atque ordine recensuit, cum in antiquis collectionibus omnia permixtita, & confuse describerentur, omnes tamen hæc collectiones privato studio absolute sunt, & ideo nulla earum consilium potuit codicem canonum, qui publica auctoritate receptus jus Latinæ Ecclesiæ contineret. Codicis loco, ut arbitror, usque ad octavum sæculum Romanæ Ecclesiæ fuit Bibliotheca, quæ dicebatur *Archivum*, *Schrinia*, *Chartarium*, ubi decretalium autographa, atque acta, & canones conciliorum, ceteraque ecclesiastica monumenta servabantur, qua de re videndi Coustantius *præfat. ad epist. Roman. Pontif. num. 44. pag. XLV. seqq.*, & Cajetanus Cennius in *dissertationibus Italicis Pistorii editis an. 1778. tom. 1. dissert. 1. pag. 65. et seq.* Pontificiæ literæ ad certas Ecclesias initio datæ omnibus postea communes fiebant, sicuti demonstratum est in *not. 2. ad §. XXXV.*, ut omnibus innotescerent, & omnes parerent legibus, quæ ipsis litteris erant constitutæ. Earum autographum in scriniis, aut archivo Sedis Apostolicæ servabatur, & hujusmodi autographum adhibebatur ad dirimendas controversias, quæ forte orientur. Sic Hieronymus *adv. Rufin. lib. 3. opp. t. 2. pag. 549. edit. Vallarsii Veronæ* Rufinum de litteris ab Anastasio I. ad Joannem Hierosolymitanum datis dubitantem, ad *chartarium* provocat. Quare multa moliendo faciunt ut nihil agant Van-Espanius, & ceteri, qui neminem ante Dionysium Pontificis decretales collegisse contendunt, ut inde illud educant consequens, quod ante Dionysium tantum conciliorum canones, non item Apostolicæ Sedis decreta auctoritatem obtinerint. Fac verum esse, quod certe falsum est, id quod ajunt de Pontificis Decretalibus primum à Dionysio collectis, id tamen vetustæ eorum auctoritatis nihil detrahit. Cum enim privati codices nihil iis aut addere, aut adimere possent, quod intererat Sedis Apostolicæ, sive ejus decretales in iis descriptæ essent, sive essent omisæ? Vis earum non ex his privatis collectionibus, sed ex Pontificis potestate, atque ex ipso autographo in archivo servato repetebatur. Certe Siricius *ep. 1. ad Himer. Tarracon. ap. Constantium epist. Rom. Pontif. §. 29. col. 637.* postquam Himericum hortatus est *ad servandos cano-*

50, et tenenda decretalia constituta generalem illam sententiam pronunciat, quod statuta Sedis Apostolicæ, vel canonum venerabilia definita nulli Sacerdotum Domini ignorare sit liberum. Etiam Leo M. ep. 4. cap. 5. opp. tom. 1. col. 616. edit. Venet. 1753. memorat decretalia constituta Decessorum suorum, & Comprovinciales Episcopi Metropolis Arelatensis datus ad Leonem M. litteris opp. S. Leonis tom. 1. ep. 65. cap. 2. col. 995. edit. cit. non ex aliquo canonum codice, sed ex sermone Sedis Apostolicæ decretorum Zosimi Pontificis vim omnem, & auctoritatem repetunt, ut observant Fratres Ballerini not. 11. in dissert. 12. Quenelli opp. S. Leonis tom. 3. col. 697. et 698. edit. ejusd. quos etiam consule in append. par. 3. cap. 1. §. 2. pag. CLXXVIII. eod. tom. 3. Cum igitur Ecclesia Romana, meo quidem iudicio, usque ad VIII. sæculum nullum habuerit codicem canonum, qui publicam auctoritatem obtineret, facile est judicare de codice; quem dedit Justellus in Biblioth. Jur. Canon. tom. 1. pag. 29., itemque de codice, quem edidit Quenellus in append. oper. S. Leonis M., quemque ipse existimat antiquissimum esse codicem, quo Innocentio, Zosimo, & Leone Pontificibus Romana Ecclesia utebatur: Omnes privati codices sunt, ac de Codice Quenelliano graviter, vereque disserunt Fratres Ballerini loc. cit. par. 2. cap. 8. p. CXXII. et in adnot. et observ. ad dissert. XII. Quenelli pag. 685. et seq. Idem debet esse iudicium de antiquis codicibus, quos memorat Petrus Constantius in præfat. ad tom. 1. epist. Roman. Pont. §. 2. num. 60. et seq. pag. LXII.; nam hi similiter codices privati sunt.

§. LIX. Priscam hanc versionem indicare videntur Dionysius Exiguus, cum inquit, se confusionem priscae translationis offensum ad novam versionem animum appulisse. Fuit hic Dionysius instituto Monachus, natione Scythæ, moribus, & domicilio Romanus, doctrina vero, ac vitæ integritate præclarus (1). Vitam agebat V. & VI. sæculo (2), ab eoque nostræ vulgaris epochæ origo repetenda est (3). Celeberrimum hujus Dionysii opus est collectio canonum, & constitutionum Sedis Apostolicæ, quæ ab auctoris nomine *Dionysiana* appellatur. Eâ dividitur in partes duas, quarum altera conciliorum canones, altera Summorum Pontificum epistolas complectitur. Non uno, & eodem tempore, sed diverso

utraque est edita, & utraque peculiare habet litteras, quas nuncupatorias dicimus.

(1) De hoc Dionysio loquuntur Cassiodorus *divin. litterar. cap. 23. pag. 551. tom. 1. ed. Rothomag. an. 1679.*, Tirhemius *de Script. Eccles. num. 207. in Biblioth. Eccles. Fabricii cir. med. pag. 57. Hamburgi 1718.*, Bellarminus *de Script. Eccles. oper. tom. 7. pag. 201. ed. Venet. 1728.* Dicitur autem est Dionysius Exiguus, non quod corpore pusillus esset, uti plures existimarunt, cum neque id tradiderint antiqui Scriptores, qui de Dionysio egerunt, neque credibile sit, Dionysium, qui semetipsum *exiguum* appellat, suum hoc corporis vitium præferre voluisse. Potius sese *exiguum* Dionysius vocasse videtur modestiæ causa, quo nomine alii etiam, atque in primis Monachi, quorum è numero ille erat, uti solebant. Sic Anastasius Bibliothecarius sese *exiguum* appellat *Apologia pro Honorio ad Jo. Diaconum in collect. Concil. Labbei tom. 6. c. 1521.* cuius epigraphæ est hæc: *Carissimo Fratri Jo. digno Christi Levitæ Anastasius exiguis in Christo salutem.* Etiam S. Bonifacius Moguntinus sese *exiguum* appellare solebat, uti deprehendi potest ex ejus epistolis 9. 11. 15. 18. 20. 21. in *Biblioth. PP. tom. 13. pag. 73. 74. 75. 76. 78. 80. edit. Lugdun.*, atque inter hæc epistolas aliorum quoque exempla sunt, qui se modestiæ causa *exiguus* appellabant. Quin etiam piæ mulieres sese *exiguas* vocabant, uti patet ex epistola Cæsariæ Arelatensis, apud Martenium *Thesaur. nov. Anecd. tom. 1. col. 3. Paris. 1717.* Atque id etiam sibi vult. Hincmarus Remensis, cum in ep. 17. ad Nicolaum I. pag. 246. tom. 2. ed. *Sirmondi Paris. 1645.* memorat litteras *exiguitati meæ directas*; ex quibus omnibus patet, fuisse pluribus commune nomen hoc *Exigui*, & modestiæ causa usurpari consuevisse.

(2) Dionysius Romanus venit Anastasio II. Pontifice, qui Pontificatum tenuit usque ad annum 498. Aut sub eo, aut sub Symmacho, qui proxime Anastasium sequutus est, primam suæ collectionis partem Dionysius edidit; sed pars altera certe post Anastasii obitum vulgata est. Nam in ea sunt Anastasii Epistolæ, non item Simmachii, & cum Dionysius dicat, se *præteritorum Sedis Apostolicæ Præsulum constituta* collegisse, manifestum est, hanc partem, quæ Anastasii epistolas habet, eo mortuo vulgatam fuisse. Vid. Doujat. *prænot. canon. lib. 3. cap. 15. num. 2.*

(3) Confer ea de re Doujat. *loc. cit. num. 7.*

§. LX. Primo canonum collectioni Dionysius ope-

ram dedit. Nam novam Græcorum canonum versionem absolvit, suaque collectione complexus est L. canones Apostolorum, tum sub una numerorum serie canones Nicænos, Ancyranos, Neocæsarienses, Gangrenses, Antiochenos, Laodiceos, Constantinopolitanos, deinde Chalcedonenses, quibus ex Latino autographo subjecti sunt Sardicenses XXI, ac tandem Africani distincti in numeros CXXXVIII. Pars altera, quæ serius in lucem venit, comprehendit epistolas decretales Summorum Pontificum à Siricio usque ad Anastasium II., quibus postea decretales etiam aliorum Pontificum aliena opera accesserunt. Magna hujus collectionis celebritas, & magnus ubique honos fuit (1).

(1) Cassiodorus medio VI. sæculo inquit *loc. cit.* Quos (Græcos canones à Dionysio latine redditos) hodiè usu celebrissimo Ecclesia Romana complectitur. Solus videlicet intelligendus est usus, qui ei collectioni nullam publicam auctoritatem attribuit, neque eam publicum Romanæ Ecclesiæ Codicem fecit.

§. LXI. Eam quibusdam additionibus locupletatam Carolo M. Francorum Regi Romæ tradidit Hadrianus I. Summus Pontifex, atque hæc collectio est, quæ *Hadriana* vocatur, & quam illæ præsertim additiones à Dionysiana distinguunt (1). Non tamen hujus collectionis, sive harum additionum Auctor ipse Hadrianus habendus est (2); sed cum ita Summus Pontifex collectionem ipsam probasse visus fuerit, Apostolicam quamdam auctoritatem ea obtinuit, & *Codex Canonum* passim appellari cœpit (3).

(1) Hadriano I. Pontifice Carolo M. ter Romam venit, ut observavit Jacobus Sirmondus; ei vero in primo ejus adventu collectionem illam traditam fuisse putat Coustantius *loc. cit.* §. 8. num. 128. pag. CVIII.

(2) Incertum est, quo primum tempore Dionysianæ collec-

tioni illæ factæ sint additiones, quarum recentiores ad Gregorium II pertinent. Sed eas ante Hadrianum jam factas fuisse certum est; quoniam Zacharias Pontifex in *epistola ad Pippinum et Episcopos, Abbates, et proceres Francorum*, quæ est *epist. 7. in collect. concil. Labbei tom. 8. col. 241. num. 3.* canones aliquot recitat ex *Concilio Africano*, alios vero ex *Concilio Carthaginiensi*; quæ Africanorum canonum inscriptio, & distinctio Hadrianæ collectionis propria est.

(3) Hinc falsas epistolas Isidori Mercatoris, quæ postea prodierunt, aliqui rejiciendas putarunt, quia in *toto Codicis canonum corpore non continerentur conscriptæ*, ut patet ex *ep. 42. Nicolai I. ad univers. Episc. Gall. in Reg. Concil. collect. pag. 784. tom. 22. Paris. 1644.* Quo nomine *Codicis canonum* intelligi Hadrianam collectionem, manifestum est ex *Hincmaro Remensi ep. ad Hincmar. Laudunens. pag. 543. to. 2. edit. Sirmendi Paris. 1644.* qui Isidorianas decretales repudiât, ac tantum retinendos conterdit canones, quos *Apostolica Sedes... in nostris CODICIBUS*, quos *ab Apostolica Sede Majores nostri acceperunt sequendos*, locum habent. Ex quo recte, veroque colligit Coustantius *loc. cit.* §. 8. num. 131. pag. CX., quod qui à nobis Hadrianus codex vocatur, ab Hincmaro ex usu, & consuetudine sermoneis apud Romanos, & Gallos recepti *Codex canonum* vocatus est.

§. LXII. Celebrantur etiam collectiones Africanæ (1), Hispanicæ (2), Gallicanæ (3), quæ plures numero sunt, cum fere in unaquaque natione non defuerint, qui de colligendis canonibus laboraverint. Atque in his collectionibus vel integra, vel fere integra Ecclesiastica monumenta describuntur, habita potius ratione temporum, quam rerum, & materiarum. Sunt enim collectiones aliæ, quæ breviter, ac summam canones indicant, aut certos in titulos tribuunt ipsos canones, & rem canonicam universam. Inter eos, qui tantum canonum summam dederunt, primum locum obtinet Fulgentius Ferrandus Carthaginiensis Ecclesiæ Diaconus, qui collectionem suam *Breviationem canonum* vocavit (4).

(1) Africanorum canonum collectionem cum titulo *Codex*

canonum Ecclesie Africanae graece, & latine edidit Christophorus Justellus, eamque postea descriperunt ejus filius Henricus, & Guillelmus Voellus in *Biblioth. jur. canon. tom. 1. pag. 322.* Verum hæc collectio non alios comprehendit canones, quam eos, quos Dionysius Exiguus excepsit ex Synodo Carthaginiensi anni 419., cujus tantum gesta ante oculos habuit. Plures Africanæ collectiones post Harudinum memorant eruditi Fratres Ballerini *loc. cit. part. 2. cap. 3. pag. LXXIV. et seq.*

(2) Plures sunt Hispanorum collectiones, sed una in primis memoratu digna est, quæ Hispanica vocari solet, quæque post Dionysianam ceteris rerum ordine, & copia præstat. Primus eam memoravit Antonius Augustinus de quibusd. *vet. canon. collector. cap. 17. tom. 3. pag. 225. ed. Luc. an. 1767.*, accuratius autem exposuit Constantius in *præfat. ad tom. 1. epist. Roman. Pontific. §. 9. num. 132. et seq. pag. CXL. et seq.*, denique Fratres Ballerini *loc. cit. cap. 4. par. 3. pag. CXC.*, qui ceterorum industriam, & diligentiam superarunt, quique una cum ceteris Occidentalis Ecclesie collectionibus etiam Hispanicis copiosissime persequuntur. Forte hæc collectio vel à S. Isidoro Hispanensi, vel ipsius jussu perfecta est; quæ de re videndus est Cœnius in *præfat. ad dissertationes ad antiquit. E. clis. Hispan. tom. 1. pag. V. et XI. et seq. §. IV. et XI. et seq. Romæ 1741.* Ejus vero compendium una cum additionibus, quæ postea factæ sunt, vulgavit Cardinalis de Aguirre initio *tom. III. Conciliorum Hispanie*, postea vero diligentius illustravit Cajetanus Cœnius, atque edidit cum titulo *Codex veterum canonum Ecclesie Hispanie*, qui premissus est operi de antiquit. *Eccles. Hispan. tom. 1. pag. XXXIII. et seq.*

(3) De his quoque Gallicanis collectionibus, præter Sirmonium *præfat. in Concil. Gall. videndi Ballerini loc. cit. part. 2. cap. 10. p. CXXIX. et seq.*

(4) Fulgentius Ferrandus, qui magistro usus est S. Fulgentii Ruspensis Episcopo, Justino, ac Justiniano Imperatoribus floruit. Viden. *Fr. Florens de orig. art. et auctor. jur. can. pag. 35.* Descripta est hæc collectio à Voello, & Justello *loc. cit. tom. 1. pag. 448.*

§. LXIII. Eadem, qua Ferrandus, ætate floruit Martinus Bracaraensis Episcopus, cujus est omnium sermone celebrata canonum, seu capitulorum collectio, cujus pars una complectitur, quæ ad Episcopos, atque ad universum Clerum,

altera, quæ ad laicos pertinet (1). His recentior est Cresconius Africanus Episcopus, cujus duo circumferuntur opera, alterum quod *Breviarium Canonum*, alterum, quod *Concordia*, aut etiam *Liber canonum* appellatur (2). Alias quoque viri eruditi ediderunt canonum collectiones, quæ circa ea tempora, aut paulo serius lucubræ videntur, sed nobis propositum non est in omnibus immorari (3).

(1) Pannonius fuit S. Martinus Episcopus Bracaraensis, uti testatur S. Gregorius Turonensis in *hist. Franc. lib. 5. cap. 28. col. 247. edit. Ruimarti Paris. 1699.*, ac pro Hispanica Ecclesia suam perfectit collectionem, in quam contulit Græcos canones latine redditos, & multa etiam ex Latinis fontibus expressit. Sed sæpe antiquos canones ad recentiore doctrinam accommodavit, et ideo sæpe multa addidit, aut detraxit, quod observant Romani Correctores ad *can. 18. dist. 18.*, & Antonius Augustinus de *emend. Gratian. l. 1. dial. 10. 11. 12. p. 58. t. 3. ed. Luc. Gratianus multa in decreto capitula descripsit, quæ extant in collectione Martini Bracaraensis, sed cum hac inscriptione ex *Concilio Martini Episcopi Bracaraensis*, quemadmodum & Ivo Carnotensis multa retulit Martini Bracaraensis capitula cum hac inscriptione ex *decretis Martini Papæ*, uti observant Antonius Augustinus de *emend. Gratian. lib. 1. dial. 10. p. 58.*, & Romani Correctores in *can. 15. dist. 18.* Extat hæc collectio apud Voellum, & Justellum *loc. cit. in appendic. tom. 1. pag. VII.**

(2) Vitam agebat Cresconius, sive, ut alii malunt, Crisconius Leontio Imperatore, cum Saraceni Africam occuparunt, hoc est VII. Ecclesie sæculo. Utrumque opus, tum scilicet *Breviarium*, tum *Concordia* Cresconii revera est, quamquam aliud nonnulli existimant; quos inter est Coustantius in *cit. præfat. ad epist. Rom. Pontif. §. 7. num. 124. et seq. pag. CV. et seq.*, & utrumque ediderunt Voellus, & Justellus in *Biblioth. jur. can. t. 1. pag. 456. et in appendic. ejusd. t. p. XXXIII.* Vide Pagium in *critic. ad Baron. an. 527. num. 14. pag. 384. t. 9. ed. Luc. & Mabillonium Mus. Ital. p. 1. pag. 69. ed. Paris. 1687.*

(3) Hujusmodi sunt collectiones Hibernensis, Herovalliana, Andegavensis, Divionensis, Pithæana, aliæque similes, quæ à Sirmondo, Petito, aliisque laudantur, quæque omnes accurate describunt Fratres Ballerini *loc. cit. par. 4. c. 7. p. CCLXXIII.*

§. LXIV. Digna tamen est, quæ paulo diligen-

tius exponatur, collectio Isidori *Mercatoris*, aut *Peccatoris* (1), quæ IX. Ecclesiæ sæculo in manus hominum pervenit (2). Magna ob eam turbæ ortæ sunt, cum Isidorus veris monumentis, quæ à collectione Hispanica, Hadriana, aliisque à locis (3) arripuit, multa falsa admiscerit; quorum partem ipse confinxit, & partem aliorum ingenio confictam litteris consignavit. Habet hæc collectio, præter quinquaginta canones Apostolorum ex Hadriana collectione descriptos, potissimum epistolas Summorum Pontificum à Clemente usque ad Silvestrum, quæ cunctæ ex ingenio Isidori prodierunt, exceptis duabus Clementis ad Jacobum litteris (4), tum canones plurimum conciliorum (5), postremo Pontificias litteras ab ipso Silvestro usque ad Gregorium M., & alias item epistolas, ac monumenta, quorum pars aliunde assumpta vera, ac germana est (6), pars una cum actis Concilii Romani sub Julio I., & Concilii V. & VI. sub Symmacho ab Isidoro excogitata, & inventa est,

(2) Alii sunt codices, qui *Mercatoris*, & alii, qui *Peccatoris* nomen inscriptum habent. Quod postremum nomen quoddam rapuit in eam opinionem, ut crederent, hujus collectionis auctorem fuisse aliquem Episcopum, quoniam ea formula Episcopi utebantur, ut demissum de se animi sensum testarentur, uti patet ex conciliis Carpentoratensi an. 527. collectionis Harstigni tom. 2. col. 1095., Vasensi III. an. 529. col. 1106., Parisiensi III. an. 557. tom. 3. col. 340., Turonensi II. an. 567. col. 368., Matisicensi I. an. 581. col. 454., atque ex monumentis Ecclesiæ Cenomanensis apud Mabillonium in *Veter. Analect.* pag. 267. & seq. ed. Paris. an. 1723. Verum Carolus Blascus, qui Commentario Neapoli edito an. 1760. de collectione canonum *Isidori Mercatoris* solide, & erudite de hac collectione disseruit; observat cap. 6. pag. 46. et 47., quod Episcopi fere semper addebant nomen *Præsulis*, aut *Episcopi*, cum illud *Peccatoris* vocabulum usurpabant. Quin etiam & Chorepiscopi cum eodem utebantur nomine, addebant & dignitatem suam, per quam distinguebantur, uti ex epistola Thegani Chorepiscopi Trevirensis ad Hactonem ipse Blascus ostendit. Nomen hoc po-

tius Monachorum proprium erat, & si certum esset, Isidorum potius *Peccatoris*, quam *Mercatoris* nomen præsertulisse, inde educi conjectura posset, quod Isidorus Monachus vel fuerit, vel voluerit videri. Sed parvifacile est id ostendere ad veritatem; potius ipsa operis ratio, quæ omnis fere in eo est posita, ut Episcopis consulat, & ab his arceat accusationes, aliquam probabilem assere conjecturam, propter quam ea collectio alicui Episcopo tribuenda videatur.

(2) Recentius monumentum, quod Isidoriana collectio, comprehenditur, est Concilium Parisiense an. 829; quare ante hoc tempus illa edita non videtur. Sunt qui eam serius prodisse arbitrantur, nimirum circa tempus, quo Benedictus Levita Capitularium libros vulgavit, hoc est circa annum 845., & ideo prima falsarum decretalium mentio est in Synodo Carisiaca apud Baluzium in *Capitular. Reg. Franc. tom. 2. col. 62. ed. Venet. an. 1773.* Sed Carolus Blascus loc. cit. cap. 6. pag. 46. & 47. fretus testimonio Hincmari Remensis, qui in *opuscul. auctoris. Hincmar. Laudanen. ep. 24. pag. 476. tom. 2.* inquit, quod *librum collectarum epistolarum ab Isidoro de Hispania allatum Riculfus Moguntinus Episcopus in hujusmodi, sicut et in capitulis Regis studiosus, observavit, et istas regiones ex illo repleti factæ, collectionem illam ante annum 814., quo Riculfus ex hac vita migravit, editam fuisse arbitrat. Vide eundem Blascus loc. cit., Fratres Ballerinos in cit. *appendic. par. 3. c. 6. §. 4. pag. CCXXII. et seq.*, & Cl. Zaccaria, qui de Isidoriana collectione diligenter, & cum magna doctrinæ copia disputat in *Antisebronio tom. 2. dissert. 3. r. 3. c. 169.* Gravis etiam de vero Isidorianæ collectionis auctore controversia est. Hodie vero inter omnes fere eruditos constat, eum fuisse Gallicantum, seu Germano-Francum, sed quis hic fuerit, incertum est. Ac valde quidem laudanda est ingeniosa conjectura Caroli Blaschi, qui diatriba, quam Neapoli editit an. 1798. de *Papista Joanna*, hujus fabulæ originem ab Isidori collectione repelli posse arbitratur. Inquit enim, fortasse aliquem fuisse Isidorianæ fraudis non ignarum, qui cum videret, falsas decretales pro veris haberi, quasi per antiqua fraudem detegeret conatus esset; atque dictitare cepit, fuisse Papissimum Joannam nomine; eam peperisse Sc. Enigma hoc, in quo dissolvendo plane Oedipio conjectore opus erat, non recte intellectum quoniam uti fabula vulgari, ac denique tamquam vera historia haberi cepit. Ingeniosa inquam hæc conjectura, & in illa tam incerta hujus fabulæ origine probabilis divinitio est.*

(3) Necessè est fontes noscere, unde Isidorus multa derivavit in collectionem suam; nam quidquid in his non invenitur, Tom. I.

id ab ipso confectum haberi debet. Fontes autem præcipui sunt collectio Hadriana, & Hispanica, ac vetus collectio à Quesnelo edita, cujus supra facta mentio est. Quædam etiam arripuit ab Historia Tripartita, atque ab illis locis, quos indicat Bartolus *Instr. Jur. Canon. cap. 18.*, & Fratres Ballerini *loc. cit. §. 5. pag. CCXXV. & seq.*

(4) Quinque sunt litteræ S. Clementis in Isidori collectione; duæ ad Jacobum jam à Græco aliquo confectæ fuerant, & à Rufino latine redditiæ, easque sæculo V. laudavit Concilium Vatisense *can. 6. col. 717. l. 4. collect. Labbei ed. Venet.* Has litteras Isidorus excerptis ex Gallicanis collectionibus, sed ipse tamen eas suis additionibus corruptis. Reliquæ tres ex ejus ingenio prodierunt.

(5) Pars hæc quæ, concilia complectitur, habet *constitutionem Constantini ad Silvestrum*, quæ falsa habetur, reliqua vera, & permana sunt omnia, eaque desumpta ex auctori collectione Hispanica-origina Gallicanæ.

(6) Multa in hac parte sunt falsa veris admixta, quæ omnia accurate discriminant Fratres Ballerini *cit. par. 3. cap. 6. §. 5. pag. CCXXV.*, & Blasius *cap. 2. pag. 9. & seq.* Hinc omnes Pontificum Siricio antiquiorum epistolæ ab Isidoro descriptæ falsæ habentur, exceptis S. Damasi ad Paulinum litteris, quas ille secuit in partes tres.

§. LXV. Accesserunt ad cetera commenta etiam capitula adscripta Hadriano I. Pontifici, & Angilramno Metensium Episcopo tradita, quæ certe post falsas decretales prodierunt, & forte ab ipso illarum opifice conficta sunt (1). Nam hodie eruditiss omnibus compertum, exploratumque est, ea capitula recentiora esse Isidorianis decretalibus, neque ea tribui posse Hadriano, aut Angilramno, cum in iis multa sint aliena ab utriusque moribus, atque instituto (2), & longe alia sit ratio Hadrianæ collectionis, cujus supra facta mentio est.

(1) Pontificum decreta, ex quibus præsertim ea capitula collecta dicuntur, non alia fere sunt, nisi falsæ Isidori decretales, in quibus eodem sententiæ, & eodem sæpe verba occurrunt, uti ex Antonii Augustini notis in eadem capitula, quæ extant *tom. 3. ejus oper. ed. Luc. an. 1767. pag. 349. & seq.* deprehendi potest. Qui consensus earum decretalium, & capitulorum

non obscuro argumento est, eundem omniam architectum fuisse. Quare in Isidori collectione hæc Hadriani capitula reperuntur; & in antiquissimo Vaticano Codice 630. in appendice descripta sunt, quoniam, ut observant Fratres Ballerini *loc. cit. §. 2. num. 8. pag. CCXX. et CCXX.*, hæc capitula secundis Isidori curis adjecta sunt, cum absentes à collectione, quam antea vulgaverat. Vide etiam Blasium in *Diatriba de Capitulis Hadriano I. Papæ vulgo tribuitis ad calcem commentarii de collect. can. Isidor. Mercat. pag. 221.*

(2) Hincmarus Remensis in *opus. adver. Hincmar. Laudunen. cap. 24. pag. 475. tom. 2. edit. cit. inquit*, hæc capitula Hadriani nomine fuisse edita, et Angilramno Metensium Episcopo data. Errant igitur Stephanus Baluzius in *præfat. ad Dialog. A. Augustin. num. 4. p. 6. tom. 3. ed. Luc.*, et Natal Alexander *Hist. eccles. sæc. VIII. cap. 1. art. 9. tom. 6. pag. 11. ed. Venet. an. 1776.*, cum hæc capitula Angilramno adscribunt; cum vera operis inscriptio non Angilramnum, sed Hadrianum auctorem præseferat. At neuter revera eorum capitulorum auctor fuit; et certe verus canonum codex, quem Carolo M. obtulit Hadrianus, nihil habet ex putidis illis meritis, sed veras complectitur epistolas Summorum Pontificum à Siricio ad Gregorium. Quod late ostendunt Ballerini, et Blasius *loc. cit.* Id unum addam, quod in antiquo Vaticano codice num. 1338. vetus extat exemplar collectionis, cujus revera Hadrianus P. auctor est, in eoque post indicem eorum, quæ codice continentur, habentur hæc: *Iste Codex est scriptus de illo autentico, quem Dominus Hadrianus Apostolicus dedit gloriosissimo Carolo Regi Francorum, et Longobardorum, ac Patricio Romanorum, quando fuit Romæ.* In hac autem collectione nullus omnino locus est falsis Isidori meritis, sed quicquid ea continetur ex veris, germanisque fontibus decumtum est. Initio describuntur canones, qui dicuntur *SS. Apostolorum* (quibus verbis ostendit Hadrianus, quid ipse de his canonibus, sentiat) postea Concilia Orientalia, Africana, Gallicana, Hispanica, postremo referuntur Decretales Siricii, Innocentii, Zosimi, Bonifacii, Cælestini, itemque pars illarum Decretalium, quæ à Leone M. editæ sunt. Vera hæc est Hadriani collectio, non ea, quæ multos post annos Isidori ingenio excogitata in lucem venit. Atque hoc quidem loco notanda est confidentia Van-Espenii, qui nihil omittit, ut suum expleat odium, quo fertur in Sedem Apostolicam, et ideo de his capitulis inquit in *Comm. in canon. et dec. jur. vet. ac nov. part. 3. sect. 1. diss. 2. 1.* quod ea si ab Hadriano non collecta, probata saktem sunt, ut nova inde jura Romani Pontifices

consequerentur. Si ea probata Hadriano sunt, eor. eadem neque ipse Hadrianus neque ceteri Pontifices, qui eum consequuti sunt, per tria pene secula laudarunt? Primus enim Summus Pontifex, qui ea capitula laudasse videtur, fuit Leo IX, qui medio seculo XI. vitam tradebat, nimirum postquam ea Burchardus Hadriani nomine in sua collectione descripsit. Verum omnis nunc ea de re sermo conticescat necesse est, cum constet, ea capitula post Hadriani obitum fuisse confecta ab auctore decretalium, quæ Isidori collectione comprehenduntur.

§. LXVI. Isidori collectio sensim, et pedetentim usum, atque auctoritatem habere coepit, cum in illorum temporum caligine nemo esset, qui suspicaretur, vel potius intelligeret, falsa esse monumenta, quæ in ea descripta fuerant. Primus Hincmarus Remensis, qui eam antea probaverat, cum sibi adversarius maxime nosceret Isidorianas decretales in causa, quam habebat cum Hincmaro Laudunensi, eas coepit respuere, quod in Codice Canonum non reperiebantur (1). Eadem quoque de causa rejectæ sunt ab Episcopis Gallicanis in causa Rothadi Episcopi Svesionensis, qui in Synodo provinciali ad Sedem Apostolicam provocaverat.

(1) Hincmarus ep. ad Hincmar. Laudunen. tom. 2. p. 543. et seq. ed. Sirmundi Paris 1645. Recte tamen respondit ipse Nicolaus ep. 42. ad Episc. Gall. in Oper. Hincmari Remens. tom. 2. pag. 627. non ideo despicendas esse decretales, quod in codice canonum descriptæ non essent, quoniam earum auctoritas non ex eodem codice, sed ex earundem auctoribus, qui Pontifices fuisse credebantur, erat repetenda, quod etiam animadvertit Fleuryus par. 1. cap. 1. num. 8. de orig. jur. Eccl. Quare Wenilo Archiepiscopus Seponensis cum literis, quæ ejus nomine datæ sunt ad Nicolaum apud Labbeum, collect. concil. tom. 9. col. 1539., ageret de observanda epistola Melchiadis, id tantum querendum dixit, num ea apud Summum Pontificem, hoc est, in archivo Romanæ Ecclesiæ reperiretur.

§. LXVII. Serius Romæ hæc collectio innotuisse videtur; et Leo IV, qui Pontificatum obtinuit

ab anno 847. usque ad annum 855., cum responderet Episcopis Britanniae (1), Decretales memorat eorum Pontificum, quibus tunc in Ecclesiasticis judiciis Romana Ecclesia utebatur, sed nullam tamen facit mentionem decretalium, quas Isidorus collegerat, licet harum multæ ad hæc judicia pertineant. Imo neque Nicolaus I., qui post Leonem Pontificatum obtinuit, laudavit umquam, aut approbavit falsas Decretales, quæ Isidori collectione continentur (2). Quod vel unum argumentum plane refellit calumniam eorum, qui aliquas in ea collectione Pontificum Romanorum partes fuisse arbitrantur.

(1) Extat hæc epistola apud Sirmundum tom. 3. Conc. Gall. pag. 72. ed. Paris. an. 1629.

(2) Confer Ballerinius loc. cit. cap. 6. pag. CCXV. et Blascum loc. cit. cap. 4. pag. 31.

§. LXVIII. Hodie perspicua, non suspiciosa omnibus est falsitas decretalium, ac monumentorum, quæ ex penu Isidori Mercatoris educta sunt. Nam I. Dionysius Exiguus maxima cura, ac diligentia illustratis, excussisque scriniis Sedis Apostolicæ nullam illarum decretalium invenire potuit. II. Scriptores Ecclesiastici, qui per octo priora secula floruerunt, et Concilia, quæ per eam ætatem habita sunt, nullam harum decretalium mentionem faciunt, quamquam plus semel facere debuissent. III. Denique multa in iis occurrunt recentiora ætate Pontificum, quibus illa adscribuntur, uti Sacrorum Bibliorum sententiæ secundum vulgatam, leges ex utroque Codice petitæ, posteriores canones Conciliorum, ac Decretales Summorum Pontificum, et cetera generis ejusdem (1).

(1) Adde et illud, quod hujus collectionis Auctor eam tribuit S. Isidoro, quem Episcopum, et Hispanum fuisse sig-

nificat, qualis non alius esse poterat, quam S. Isidorus Hispalensis. Atqui post ejus obitum sunt habita octo Toletana concilia à V. ad XIII. & unum Bracarense, quæ in ea collectione referuntur; similiter vivo Isidoro habitum nondum fuerat Concilium œcumenicum VI. cujus in præfatione mentio est.

§. LXIX. Quæ præsertim hujus collectionis evulganda ratio fuerit, facile intelligit quisquis paulo diligentius consideret, quo potissimum tota referatur. Nam falluntur egregie homines male animati in Sedem Apostolicam, qui eam editam putant, ut ejus opifex Romanorum Pontificum auctoritatem amplificaret, atque defenderet. Quamquam enim Apostolicæ Sedis amplitudo, et auctoritas pluribus commendatur, non tamen hoc Pseudo-Isidori propositum, atque institutum fuit, neque ea Sedes, cujus jura, et privilegia certissimis nituntur monumentis, falsis illis decretalibus indigebat (1).

(2) Vide Baronium *ad an. 865. num. 8. pag. 18. t. 15. ed. Luc.*

§. LXX. Longe aliud Pseudo-Isidori consilium fuisse demonstrat ipsa præfatio, ac totius operis ratio. Nam in ea satis declarat, sese illa collegisse monumenta, ut omnes ab Episcoporum accusationibus deterreat (1), tum vehementius invehitur in eos, qui Episcopos audent accusare, et multa proponit, per quæ hujusmodi accusationes difficillimè evadant. Huc etiam tota spectat collectio, et huc falsa monumenta, in quibus eadem est semper de accusatis Episcopis cura, et sollicitudo.

(1) Postquam in præfatione Isidorus documenta indicavit, quibus sua collectio conficitur, hanc eorum colligendorum rationem affert: *Quatenus Ecclesiastici ordinis disciplina in unum à nobis coacta, atque digesta, et Sancti Præsulis paternis instituantur regulis, et obediens Ecclesie ministri, vel po-*

tuli spiritualibus imbuantur exemplis, et non malorum hominum pravitatibus decipiuntur. Multi enim pravitate, et cupiditate depressi, ACCUSANTES SACERDOTES DEPRESSERUNT. Quod multis persequitur acerbe objurgans illos, qui Episcopos accusant, *ut se per illos excusent, vel eorum bonis dicuntur, ac multa hujusmodi judiciorum incommoda describens illud urget, Episcopos accusatos, & rebus suis spoliatos, aut gradu motos, aut è sede pulsos ad dicendam causam cogi non posse, nisi primum fuerit restituti, & quædam addit de accusationibus, atque accusatoribus rejiciendis.*

§. LXXI. Atque hoc quidem consilium maxime perspicitur in capitulis Hadriano tributis, quæ veluti summam exhibent falsorum monumentorum, unde potissimum excerpta sunt. Nam pleraque eo spectant, ut ne à quolibet Episcopi accusentur, ut ne facile accusatores audiantur, sed ut multis ex causis tum eo, tum iudices liceat recusare. Cum hæc summa sit, & hic finis totius collectionis, quis non facile intelligit, id sibi unum falsis illis mercibus voluisse Isidorum, ut consuleret Episcopis, qui accusabantur (1)?

(1) Quod late, vereque ostendunt Fratres Ballerini in *cit. part. 3. cap. 6. §. 3. num. 10. pag. CCXX.* & Blascus *loc. cit. cap. 7. et seq. pag. 62. et seq.* Idem etiam ante ipsos observaverat Fleuryus *lib. 44. n. 22. Histor. Eccles. La principale, inquit, matière de ces décretales sont les accusations des évêques: il n'y en a presque aucune, qui n'en parle, et qui ne donne des règles pour les rendre difficiles. Aussi Isidore fait assez voir dans la préface, qu'il avoit cette matière fort à cœur; & idem similiter Van-Espeus *Comment. in quest. 7. caus. 2.*, ubi de Gratiano disserens inquit: *Hic rursus adducit varia fragmenta fictarum decretalium, quæ præcipue ad excimendos Episcopos ab omni criminali judicio adornata apparent.* Sed vide fidem, & inconstantiam hominis, quem rapit in Sedem Apostolicam virus acerbissimum. Adversus hanc, quam noscit, veritatem inquit *in Jur. Ecclesiast. univ. part. 3. tit. 3. cap. 4. num. 16.* Isidorianam collectionem pertinere præcipue ad amplificandam Sedis Apostolicæ auctoritatem. Falsitatem monumentorum, quæ Isidoriana collectio complectitur, præter Hincmarum, ceterosque antiquiores, agnoverunt etiam, atque indicarunt ex ca-*

tholici Antonius Contius, Antonius Augustinus, Bellarminus, Baronius, Perronius, Petrus de Marca, Cajeterus Cennius, aliique complures. Igitur rem hanc universam persequuntur Fratres Ballerini, Blascus, *loc. cit.*, & Franciscus Antonius Zaccaria in *Anti-Febronio tom. 2. dissertat. 3.* Ceterum, ut ipse statetur David Blondellus, his decretalibus infensissimos, omnes fere ex usu eorum temporum, atque ex veris posteriorum, aliorumque Scriptorum operibus excerptæ sunt, atque in eo fuisse fraudem Isidori, quod ipse eas sententias suis auctoribus adscripsit, quoram revera non sunt, & recentiore disciplinam antiquis Patribus attribuit, quasi eadem etiam antea viginisset, quod recte etiam observant, atque demonstrant Fratres Ballerini *loc. cit.* §. 3. n. 11. *pag. 221. et de potest. Eccles. Summor. Pontif. et Concil. general. in vindic. aut. Pontif. c. 5. §. 2. p. 195. et seq. ed. Aug. Vindelic. 1770.* Ex quibus intelligitur, quam injustæ, vanæque sint quærimoniae Van-Espenii, Febronii, Eybelli, ceterorum generis ejusdem, qui per Isidorianas decretales fractos putant ecclesiasticæ discipline nervos, jus novum inductum, perturbata Episcoporum, & provincialium conciliorum jura, novamque in Sedem Apostolicam collatam potestatem. Quis non intelligit, quam injusta reprehensio sit, cum Isidorus suis decretalibus comprehenderit jus ab aliis constitutum, aut jam suæ ætatis more, & consuetudine receptum? Quare peperam, & minus recte Cavallarius eorum, quorum nunc memini, aliorumque, vestigiis insistens in *Institutionibus Juris Canonici*, quas non multis ab hinc annis Neapoli evulgavit, in *prolegom. cap. 6.*, ita partitus est rem canonicam, ut ab Isidoriana collectione novi juris initium repetat. Si novum non est jus Isidorianum, quid illa partitione ineptius dici, fingique potest? Vera totius rei partitio est, ut *jus antiquum* conficiat collectiones, quæ nunc antiquatæ sunt, *novum* collectiones, in quibus in scholis, & in foro utitur, *novissimum* recentiores leges ecclesiasticæ, quæ post illas editas collectiones prodierunt.

§. LXXII. Plures deinde sequuntur sunt collectiones, quarum non eadem methodus omnium fuit. Principio collectio occurrit cum titulo *Canonum Pœnitentialium*, cujus incertus est auctor, quæque tametsi illam præferat inscriptionem, tamen rem totam Ecclesiasticam complectitur (1). Sunt etiam memoratu dignæ collectiones Reginonis Monachi Benedictini, qui opus edidit de *Ecclesiastica Disciplina*, &

Religione Christiana (2); Burchardi Vormatiensis, cujus in manibus hominum versatur *Magnum decretorum volumen* (3); Anselmi Lucensis, cui tribuitur *authentica*, & *compendiosa collectio Regularum, & sententiarum SS. Patrum, & auctorabilium Conciliorum*, ac præterea opusculum ex pluribus SS. Patrum operibus excerptum (4); denique Ivonis Carnotensis, qui & *Exceptiones Ecclesiasticarum regularum, & Panormiam*, vel *Pannormiam* evulgavit (5). Sunt & alii, qui suam in colligendis canonibus operam, studiumque posuerunt; sed de omnibus dicere longum esset, & jam nos ad se vocant collectiones, quibus, nunc, antiquatis vetustioribus, corpus juris canonici conficitur.

(1) Codicem hunc, quem pridem manu scriptum inspexit Joannes Morinus, primus in lucem emisit Lucas Dacherius *Spicil. Veter. Scriptor. tom. 1. pag. 510. et seq. ed. Paris 1723.* Est autem divisus in libros tres, quorum primo agitur de *Pœnitentiis, & de Pœnitentiis*, altero de *judiciis*, tertio de *ordinationibus, gradibus, & officiis Clericorum, atque Episcoporum.* Sunt & aliz collectiones, quæ *Canonum Pœnitentialium* titulo inscribuntur, ac de quibus agunt Fratres Ballerini, qui integro *tom. 3. Appendic. ad opr. S. Leonis M.* vetustas collectiones omnium diligentissime persequuntur.

(2) Regino Pruniensis Monasterii Abbas jussu Radbodi Trevirensis Archiepiscopi anno, ut creditur, 906. suam collectionem absolvit tributam in libros duos, quorum primus de *personis* agit, *rebusque ecclesiasticis*, alter de *laicis.* In ea conficienda usus est collectioe Dionysiana, Hispanica, & forte etiam Isidori Mercatoris, decretis Summorum Pontificum, canonibus conciliorum, & sententiis SS. Patrum, quibus etiam civiles leges adjunxit petitas tum ex codice Theodosiano, tum ex capitularibus Regum Francorum. Collectionem hanc an. 1671, primus Parisiis edidit, notisque illustravit Stephanus Baluzius.

(3) Prodiit hæc collectio initio sæculi XI., divisæque est in libros viginti, & vulgo *decretum* appellatur. Multa ex Reginone desumpsit Burchardus, neque ejus tamen mentionem fecit, ut observat Baluzius in *prefat. ad Reginon.* Reginonis enim erratis sua etiam addidit, præsertim ex falsis Isidori decretalibus.

quædam etiam ex veteri, novoque Testamento, atque ex libris poenitentialibus accepit.

(4) Primum illud opus Anselmo tribuendum non esse suspicantur Antonius Augustinus, Natalis Alexander, Baluzius, ceteri, qui alterum eidem opus adscribunt.

(5) Utraque hæc collectio pertinet ad exitum sæculi XI., aut ad initium sæculi XII. *Exceptiones Ecclesiasticarum regularum* nunc vulgus appellat *decretum*, quod divisum est in libros septemdecim; *Panormia*, quæ dividitur in libros octo, veluti ejus compendium est, atque ita dicitur quasi omnes comprehendat normas vitæ, ac disciplinæ ecclesiasticæ. Bellarminus *de script. eccles. tom. 7. oper. pag. 351. ed. Venet. an. 1728.*, Ant. Augustinus *de quibusd. collector. canon. cap. 30. p. 241. et 242. tom. 3. ed. Luc. Natal. Alex. Hist. Eccles. sæc. 1. append. ad dissert. 20. num. 9. pag. 201. tom. 3. ed. Venet. an. 1776.*, Jo. Baptista Bartolus *Inst. jur. canon. cap. 52.*, Joannes Molinæus, qui primum Lovanii an. 1561. decretum edidit, in *præfat.*, alique complures disputant, num Ivo Panormiz auctor revera sit. Burcardi, & Ivonis fidem sequutus Gratianus in iisdem erratis hesit, in quæ ipsi pridem inciderant.

CAPUT VI.

DE RECENTIORIBUS JURIS CANONICI COLLECTIONIBUS.

LXXXIII. Gratiani decretum.	LXXXIII. Decretales Honorii III.
LXXXIV. Ejus methodus.	LXXXIV. Collectio Gregorii IX.
LXXXV. Decreti laudes.	LXXXV. Cur Decretalium nomine appellatur?
LXXXVI. Vita.	LXXXVI. Ejus fontes.
LXXXVII. Forum emendatio.	LXXXVII. Divisio.
LXXXVIII. De nomine Paleæ.	LXXXVIII. Collectio Bonifacii VIII.
LXXXIX. Decreti auctoritas.	LXXXIX. Clementinæ.
LXXX. Collectio Bernardi Circa.	LXXX. Extravagantes.
LXXXI. Collectiones Gilberti, Alani, Joannis Galensis.	LXXXI. Glossæ.
LXXXII. Collectiones Decretalium Innocentii III.	

§. LXXXIII.

Transgredimur nunc ad recentiores Juris Canonici collectiones; & primum quidem occurrit Gra-

tianus Monachus Benedictinus Clusii natus, qui medio sæculo XII. scripsit *Concordantiam discordantium canonum*, quam nunc *decretum* vocamus (1). Tota hæc collectio conflata est ex locis S. Scripturæ, ex canonibus quinquaginta Apostolorum, ex conciliis generalibus, ac particularibus, ex decretalibus summorum Pontificum, ex operibus Patrum, Scriptorumque Ecclesiasticorum, ex libris Juris Civilis Romanorum, Capitularibus Regum Francorum, & rescriptis aliquot Imperatorum, denique ex historia ecclesiastica, gestisque summorum Pontificum plerumque desumptis ex libro diurno, atque ex ordine Romano.

(1) Decreti nomen, quo nunc Gratianæ collectionem appellamus, in eam quadrare nulla ratione posse, cum non unum, sed plura decreta referantur, jamdiu observarunt viri docti, præsertim Antonius Demochares, Antonius Augustinus, Romani Correctores. Sed usus fori, & scholarum fecit, ut nunc ab omnibus eo nomine Gratiani collectio appelletur. Vide Ant. Augustinum *de emend. Gratian. lib. 1. dial. 1.* & notas in eundem locum *lit. B. pag. 17. tom. 3. ed. Luc. an. 1767.*

§. LXXXIV. Dividitur autem universa collectio in partes tres, quarum prima de personis præsertim agit, continet *distinctiones* 101., & sub qualibet distinctione plures *canones*, qui ita allegantur, ex. gr. *can. omnes dist. 1.*, hoc est *can. qui incipit omnes dist. 1.*, vel per numerum canonis, ex. gr. *can. 3. dist. 1.* Pars altera judicia persequitur, eaque divisa est in causas, quæ sunt numero 36., sub unaquaque causa sunt plures *questiones*, & sub questionibus plures *canones*. In altera hac parte laudantur *numerus, causæ, & questiones*, præterea numerus, vel priora canonis verba ex. gr. *can. 2. caus. 8. quest. 2. vel can. nemo caus. 11. quest. 3.* Extat in hac decreti parte, hoc est *in caus. 33. quest. 3.*, tractatus de *pœnitentia* in septem distinctiones tributus. Cum indicantur canones, qui in hoc tractatu referuntur,